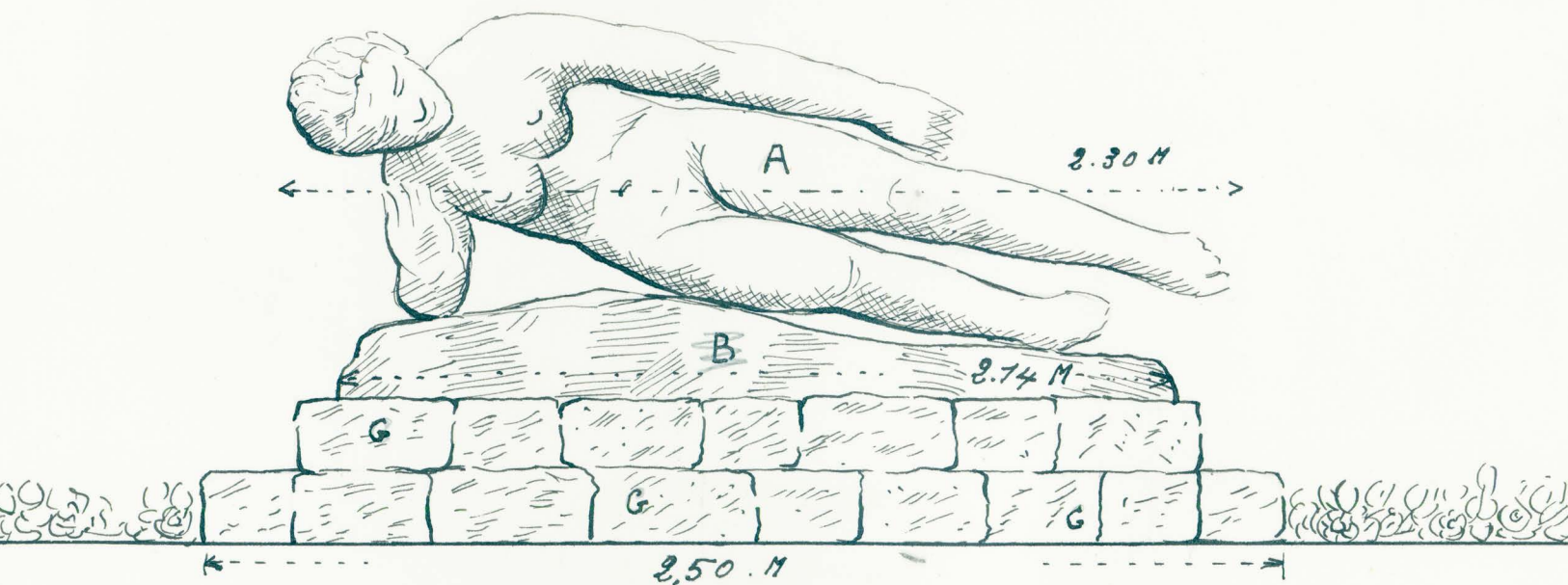
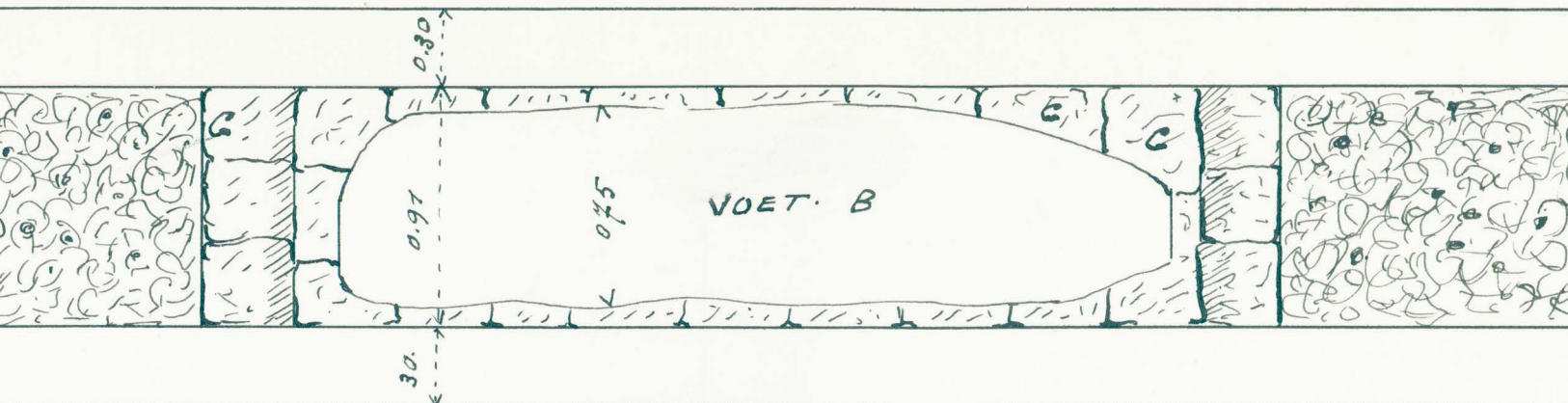

72.65 M

84

ADV-N-Medelingen

DRIEMAANDELIJKS
TWEDE TRIMESTER 2024

Dit is het vierentachtigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN | archief voor nationale bewegingen werkt rond het erfgoed van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. De kernopdracht van het ADVN is het verzamelen, bewaren, onderzoeken en toegankelijk maken van dit erfgoed.

Cover: Ontwerptekening voor een Scheldebeeld door Karel Aubroeck, eind jaren 1950. [ADVN, AC872]

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB
ondernemingsnummer: 0431.020.884
RPR Antwerpen

Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor een attest voor belastingvermindering. Neem hiervoor contact op met het ADVN.

www.facebook.com/ADVN_vzw

Met de steun van de Vlaamse overheid

Vlaanderen
verbeelding werkt

Erkenningsnr. P3A8177

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Sophie Gyselinck, Ann Mares,
Kas Swerts, Dirk Rochtus,
Nico Van Campenhout, Rita Verelst

Digitale beeldbewerking & beeldredactie

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus

Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen

Alle bijdragen komen tot stand in samenwerking met de Wetenschappelijke Raad van het ADVN

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2024 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

ARCHIEFOVERDRACHTEN: GRONDSTOF VOOR DE WERKING

Met de *Mededelingen* willen we u een inkijk geven in de werking van het ADVN. Wat er precies bewaard wordt en hoe en waartoe deze bewaring zoal kan dienen, is voor velen immers nog vaak onbekend. In dit nummer ligt de nadruk op de archiefoverdrachten – een cruciaal onderdeel van onze werking. Onze missie bestaat immers uit het verzamelen, bewaren en toegankelijk maken van cultureel erfgoed, zodat het beschikbaar is voor onderzoek en kan worden gepresenteerd en gedeeld met een zo breed en divers mogelijk publiek van geïnteresseerden. De verwerving van archieven en collecties is daarbij als het ware de grondstof van onze werking. De overdrachtmomenten zijn bovendien waardevolle contactgelegenheden met de erfgoedgemeenschap in het volle besef dat het soms moeilijk is om afstand te doen van materiële getuigen van een persoonlijk verleden. Niet alles kan echter worden bewaard en aanwinsten worden steeds getoetst aan ons collectieprofiel.

De selectie uit de overdrachten die in de eerste helft van 2023 in het ADVN werden ondergebracht, toont een grote variatie aan oorsprong (verenigingen, partijen, actiegroepen, ringen en kringen, bedrijven, personen en families) en rijkdom aan materiaal (documentatie, briefwisseling, werkingsdossiers, foto's, affiches, tekeningen, enz.). De drager van de informatie is nog steeds vaak beschreven of bedrukt papier, audiovisueel materiaal, maar ook voorwerpen worden in het ADVN geherbergd, en hoe langer hoe meer is het aan ons toevertrouwde archief digitaal ontstaan. De thema's zijn even uiteenlopend: dat gaat van cultuur over vrije tijd tot politieke actie.

De archiefoverdrachten gebeuren – het is helaas zo – vaak bij een overlijden van een sleutelfiguur, bij een wissel van de voorzittersstoel, bij een verhuis of een opruim van de zolder. In 2023 ontving het ADVN 128 overdrachten en sinds de oprichting in 1984 ligt het totale aantal op 13.381. 94% van die overdrachten waren schenkingen; de overige betreffen bewaargevingen, interne aanwinsten of herbestemmingen.

Het archief van Cyriel Rousseu, activist tijdens de Eerste Wereldoorlog en betrokkene bij de Frontpartij, werd recent aangevuld via zo'n herbestemming van een deel archief van het Letterenhuis aan

het ADVN. In de collectie zat een schoendoos vol origineel beeldmateriaal, onder meer over de Frontpartij en over Borms. In de bijdrage van ADVN-onderzoeker Kas Swerts wordt het lange en veelzijdige leven van Rousseu toegelicht.

Het archief van beeldhouwer Karl Aubroeck krijgt in dit nummer eveneens extra aandacht. Vrijwillig wetenschappelijk medewerker Nico Van Campenhout gaat in op de rol van Aubroeck als leverancier van beelden voor de IJzertoren, voor de Gentse Boekentoren en voor de Scheldebbrug van Temse.

Wat er precies door het ADVN bewaard wordt, kan u nagaan via de catalogus op www.advn.be.

Veel leesgenoegen. [Ann Mares]

HERFSTTIJ DER FRONTPARTIJ

Het archief van Cyriel Rousseu (1882-1968)

In 1919 zette de Nederlandse cultuurhistoricus Johan Huizinga (1872-1945) de traditionele historiografie op zijn kop. In zijn magnum opus, *Herfsttij der Middeleeuwen*, bekritiseerde Huizinga de tendens in de toenmalige geschiedschrijving om voornamelijk aandacht te schenken aan *"hoe nieuwe gedachten en nieuwe levensvormen, die in latere tijden in hun volheid stralen, ontloken zijn"* en hoe zijn vakgenoten *"elke tijd bovenal om de beloften, die hij bergt voor de volgende"*, analyseert. Huizinga brak daarom een lans voor een omgekeerd perspectief, waarbij de historische blik net wat langer op het *"laatste levensgetij, als een boom met overrijpe vruchten"* blijft rusten, en aandacht schenkt aan het *"woekeren van oude, dwingende denk-vormen over de levende kern der gedachte"*.

In hetzelfde jaar als Huizinga's *Herfsttij* vond er ook in Vlaanderen een opmerkelijke gebeurtenis plaats die voor schokgolven zou zorgen. De oprichting van de eerste Vlaams-nationalistische partij het Vlaamsche Front (ook wel gekend als de Frontpartij) veranderde het Belgische politieke veld ingrijpend. In het volgende decennium bleef de Frontpartij – met een blijvende focus op Vlaams zelfbestuur en amnestie voor de collaborerende activisten tijdens de Eerste Wereldoorlog – een relevante actor in de Belgische politiek, maar gaandeweg verloor ze door interne verdeling aan slagkracht, om uiteindelijk na 1933 – wanneer het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) werd opgericht – in de vergetelheid te belanden.

Op het eerste gezicht lijken deze twee evenementen niet gecorreleerd, maar het is opvallend hoe Huizinga's observatie over de traditionele historiografie ook van toepassing is op de geschiedschrijving over de Frontpartij. Historici zoeken in de geschiedenis van de Frontpartij immers geregeld naar de kiemen van de 'nieuwe gedachten' die in de jaren 1930 zouden ontbolsteren, met name in het VNV. De geschiedenis van de Frontpartij tijdens haar laatste levensjaren – ze zou, zoals historicus Bruno De Wever noteerde, in 1939 haar *"laatste teken van leven"* geven – lijkt daarbij voornamelijk een irrelevant *fait divers*. Maar hoe verliepen de 'herfstjaren' van de

Foto met Cyriel Rousseu, die uiterst rechts aan tafel zit. Krant die spot met de aanwezigheid van Rousseu als afgevaardigde van de Raad van Vlaanderen in het krijtsgevangenenkamp in Göttingen. [ADV, AC319]

Frontpartij, en hoe kan dit ons begrip van het (politieke) Vlaams-nationalisme tijdens de tussenoorlogse periode verrijken? Het archief van Cyriel Rousseu (1882-1968) lijkt hier een aanzet voor te kunnen geven.

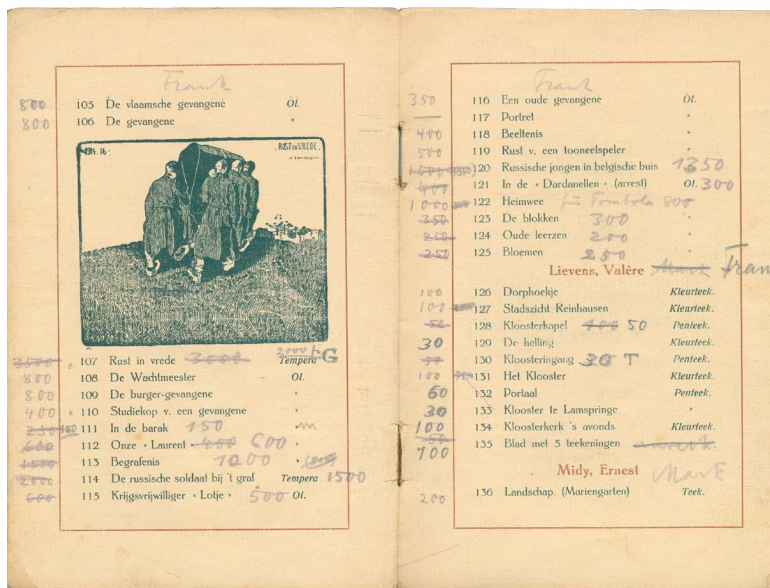
Cyriel Rousseu: een man van de daad

In zijn in memoriam voor Cyriel Rousseu in het tijdschrift *Ons Erfdeel* typeerde de Vlaamse dichter-publicist en medestichter van het Komitee voor Frans-Vlaanderen Luc Verbeke (1924-2013) de

Pagina uit de tentoonstellingsbrochure 'Studies en Schetsen uit een Duits gevangeniskamp', gepubliceerd in 1916 in het krijtsgevangeniskamp in Göttingen, waar Rousseeu als 'bestendig afgevaardigde' van de Raad van Vlaanderen aanwezig was. [ADV, D21745(2/1)]

West-Vlaming als "de volksjongen die niet kon opklommen tot de stand van de intellectuele elite maar die als man van de daad de hele Vlaamse Beweging van deze eeuw heeft beleefd". Het veelzijdige archief van deze 'man van de daad', met onder meer zijn correspondentie, foto's en gevarieerd materiaal uit de periode 1900-1960, lijkt dit inderdaad te bevestigen. Het werd in 2021 door het Letterenhuis overgemaakt aan het ADVN, waar het vrij raadpleegbaar is.

De eerste Vlaamsgezinde activiteiten van Rousseeu – in 1882 geboren in het dicht bij de grens met Frankrijk gelegen West-Vlaamse Watou – dateren al van voor de Eerste Wereldoorlog. Als trambediende in Antwerpen nam Rousseeu deel aan de verspreiding van het pamflet *Budgetvreters* van het Algemeen-Nederlands-Verbond, dat

de taaltoestanden in het ministerie van Spoorwegen bekritiseerde. Sleutelmoment voor de West-Vlaming in Antwerpen was het jaar 1911. Rousseeu lag toen immers mee aan de wieg van Pro Westlandia, de culturele vereniging die via muziek en literatuur de Nederlandse taal en cultuur wilde doen heropleven in Frans-Vlaanderen. Zijn rol als secretaris van de vereniging legt enkele markante leidraden in zijn verdere leven bloot: naast zijn blijvende aandacht voor Frans Vlaanderen, zou Rousseeu steeds gefascineerd blijven door muziek – mede door lid te zijn van de muziekvereniging Kunst en Vermaak in Borgerhout – en zou hij er een levenslange vriendschap aan overhouden met een van de centrale spelers in de vereniging, August Borms.

Foto genomen in het krijtsgevangeniskamp in Göttingen, 22 januari 1918. [ADV, D21744(2/5)]

HET VLAAMSCH FRONT
P. V. N.
TAK ANTWERPEN

Volgnummer 4834

M Rousseeu Cyriel

Adres Leuven 4 33

Ingeschreven op 1-8-21

Bijdrage per jaar fr. _____

Afdeeling: Borgerhout

JAAR **1936**

Bij woonstverandering verwittigt het Sekretariaat a. u. b.
Frankrijklei, 8, Antwerpen. - - Telefoon 243.61

Links: Partijkaart van Cyriel Rousseeu van het Vlaamse Front, uitgevaardigd in 1936. [ADV N, D21745(2/6)]

Rechts en onder: Lidmaatschapskaart van Cyriel Rousseeu van het Vlaamsche Eere-Komiteit, met de zegels die de maandelijks bijdrage van 5 fr. duiden D21745(2)]

Net als Borms speelde Rousseeu vervolgens een opvallende rol in het activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog. Als 'bestendig afgevaardigde' van de activistische Raad van Vlaanderen was Rousseeu aanwezig in het krijgsgevangenkamp in Göttingen, waarbij hij via onder meer culturele activiteiten zoals tentoonstellingen van de krijgsgevangenen propaganda voerde voor de Raad van Vlaanderen en de gevangen soldaten probeerde te winnen voor het activisme. Hij werd in 1919 tot 18 jaar gevangenisstraf veroordeeld voor zijn rol in het activisme, maar zou uiteindelijk in 1921 vrijgesproken worden door het hof van assisen. In de jaren die volgden, bleef Rousseeu zich inzetten voor zijn drie fascinaties: muziek, Frans-Vlaanderen en Borms.

Fanfares, federalisme en falende idealen

In de jaren na de Eerste Wereldoorlog zou Rousseeu zich, net zoals vele andere activisten, aansluiten bij de Frontpartij. Rousseeu, die al voor de oorlog in Antwerpen was gevestigd, legde zich voornamelijk toe op de verdere uitbouw van de wijkafdeling van de partij in zijn woonplaats Borgerhout. Dit kaderde in de dubbele strategie van de Frontpartij in Antwerpen en onthult een intrigerende karakteristiek van de Vlaams-nationalistische partij.

Rousseeu's aanwezigheid en actieve participatie in de Borgerhoutse wijkafdeling is immers een indicatie van

VLEK 310

VLAAMSCH EERE-KOMITEIT

HOOFDZETEL: **FRANKRIJKEI, 8, ANTWERPEN**

Groep: Antwerpers

Lid Nr 331

MEDEDEELINGEN:

VL. E. K. staat onder financieele controle van het
"Bormsfonds", v.z.w.

De maandelijksche bijdrage wordt bepaald door
het lid zelf; zij bedraagt minstens 5 fr. Verelsch voor
elke storting de tegenwaarde in VL. E. K. zegels.
(elke zegel = 5 fr.)

Postcheckrekening N° 1849.40 Vlek Antwerpen

ONTHOUD WEL UW NUMMER I
..... DIT IS VOORNAAM I

de gedecentraliseerde structuur van de Antwerpse partij. In de statuten van de partij wordt deze structuur verder toegelicht, en wordt verduidelijkt dat "12 afgevaardigden van de wijkafdelingen, jaarlijks door deze afdelingen aan te duiden", onderdeel waren van het hoofdbestuur, dat overigens nog bestond uit onder meer 35 leden "verkozen door de algemene vergadering", en de "mandatarissen van de partij". Er is (terecht) al veel aandacht gegaan naar het reilen en zeilen van de politieke mandatarissen van de Frontpartij – recent

nog in het werk *Van Frontbeweging naar Frontpartij* van Romain Vanlandschoot – maar Rousseu en zijn archief leggen een andere dynamiek bloot in de Vlaams-nationalistische partij, namelijk die van de lokale werking. Hierdoor wordt het mogelijk om de geschiedenis van de partij niet enkel vanuit een *top-down* perspectief te analyseren, maar ook aandacht te hebben voor de dynamieken van onderuit. Dat Rousseu nog in 1936 in het bezit was van een lidkaart van de partij, en een jaar eerder de vraag had gekregen van de lokale Borgerhoutse afdeling om *“als kandidaat van onze partij op te treden”*, illustreert dat er wellicht een divergentie bestond tussen de nationale afwezigheid van de partij op dat moment, en de lokale levendigheid van de afdelingen. Anders gezegd: de Frontpartij bestond uit méér dan enkel haar politieke mandatarissen, en kende tot op het einde van de tussenoorlogse periode een (sterke) lokale dynamiek, voornamelijk in het Antwerpse.

De aandacht voor de lokale facetten van de partij onthult ook dat de Frontpartij al sinds haar ontstaan een bredere visie voor ogen had dan louter het politieke. Na een overzicht van de regels en structuur van de partij, vermeldde de statuten nog terloops dat *“van groot belang voor het verenigingsleven is de taak van vaandrags en muzikanten. Beiden vervullen een gewichten rol in het partijleven.”* De partij zag zichzelf dus niet enkel als een politiek vehikel, maar karakteriseerde zichzelf ook als een ‘vereniging’, met culturele inspiraties en activiteiten. Dat Rousseu's Antwerps medelid Frits Henderickx in 1921 had geprobeerd om een toeristische afdeling te stichten, en uiteindelijk een van de stichtende leden was van de Vlaamse Toeristenbond (VTB) een jaar later, illustreert dat de uitbouw van het Vlaams-nationale politieke leven niet als een geïsoleerd fenomeen werd gezien. Het vormde een onderdeel van een bredere Vlaamsgezinde cultuurbeweging die in de jaren 1920 & 30 – mede door de stichting van de VTB, de Vlaamse Automobilistenbond, Het Vlaamse Kruis, en de Vlaams Nationaal Zangfeesten – tot volledige ontwikkeling kwam.

Publicatie met verschillende liederen uitgegeven door de Borgerhoutse afdeling van de Groeningerwacht, waar Rousseu voor WOI aan verbonden was, en hij zowel in contact kwam met de liedercultuur als August Borms. [ADV.N, D21745(3/13)]

De vermelding in de statuten dat het hoofdbestuur ook afgevaardigden telde van de *“afdeling van cultuur, van de Jeugdafdeling, (...) van de Liederavonden, van het vrouwenfront (...) van de afdeling lichamelijke ontwikkeling”* zijn extra illustraties die aantonen dat we de Frontpartij niet enkel als een politiek fenomeen moeten analyseren, maar ook moeten percipiëren als een culturele vereniging. Daardoor krijgen de laatste jaren van de partij – die

toen enkel nog actief was in Antwerpen – ook mogelijk een andere invulling: hoewel politiek uitgespeeld door de dominantie van het VNV, bleef de 'Frontvereniging' wel levendig, zoals het archief van Rousseu illustreert. We moeten daarom – om nog eenmaal terug te keren naar Huizinga – de *“overrijpe vruchten”* van de Frontpartij niet enkel opzoeken in het politieke veld, maar ook bewust zijn van de culturele tak van de partij, die tevens tot het einde van de tussenoorlogse periode actief bleef. Het archief van Rousseu – de ‘man van de daad’ – helpt daarbij om die *“overrijpe vruchten”* te schillen. [Kas Swerts]

Bronnen bij deze bijdrage: Br. De Wever, *Het Vlaamsche Front*, in: *Digitale Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2023 (<https://encyclopedie-vlaamsebeweging.be/nl/het-vlaamsche-front>) ; J. Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen*, in: Johan Huizinga, *Verzamelde Werken. Deel 3: Cultuurgeschiedenis*, Haarlem, 1949 ; R. Vanlandschoot, *Van Frontbeweging naar Frontpartij. De beginjaren van het politieke Vlaams-nationalisme (1915-1923)*, Antwerpen, 2023 ; L. Verbeke, In memoriam Cyriel Rousseu. (Watou 7 nov. 1882 - Antwerpen 30 aug. '68), in: *Ons Erfdeel*, jg. 12, 1968, pp. 187-188 ; W. Bourel, Rousseu, Cyriel, in: *Digitale Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2023 (<https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/rousseau-cyriel>).

HET ARCHIEF VAN BEELDHOUWER KAREL AUBROECK (1894-1986)

In deel 25 van het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (2022) publiceerde Frans Van Campenhout (1937-2024) een uitvoerig en breed geïnformeerd lemma, inclusief een uitgebreide bibliografie, over beeldhouwer Karel Aubroeck. Het archief van deze beeldend kunstenaar, dat in 2010 via zijn dochter in het ADVN belandde, werd door de auteur echter niet vermeld noch geraadpleegd. Deze collectie, die hoofdzakelijk de periode vanaf de late jaren 1930 betreft, omvat vier archiefdozen en werd in 2023 geïnventariseerd.

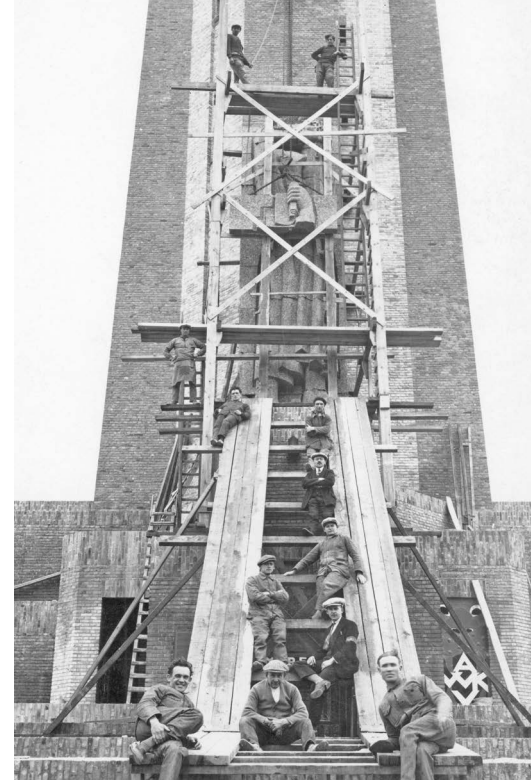
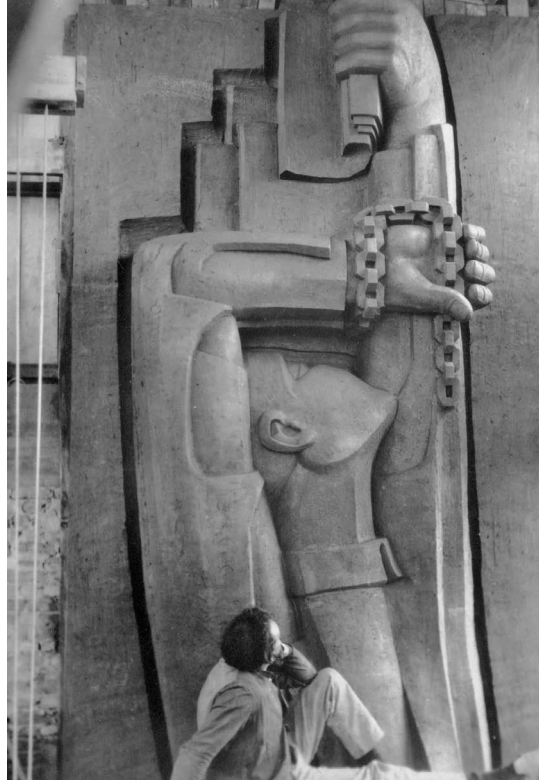
Beelden voor de IJzertoren

Aubroeck verwierf landelijke bekendheid met monumentale beelden van Vlaamse soldaten die tijdens de Eerste Wereldoorlog sneuvelen aan het IJzerfront voor de in 1930 ingehuldigde IJzertoren in Diksmuide, onder andere die van de net als hij uit Temse afkomstige broers Edward (1895-1917) en Frans Van Raemdonck (1897-1917). Deze beelden, waarvan in het ADVN replica's in gips worden bewaard, werden onthuld tijdens de IJzerbedevaarten van 1931 tot

1934. "Uw aller hulde, de hulde van gansch ons Volk, dient te gaan naar den maker van deze treffende denkmalen", zo evalueerde voorzitter van het IJzerbedevaartcomité Frans Daels (1882-1974) met de destijds gebruikelijke retoriek het project "in den dienst van ons gemeenschappelijk ideaal" in 1934. De Vlaams-nationalistische duivel-doet-al Jozef Goossenaerts (1882-1963), van wie Aubroeck een borstbeeld maakte waarvan eveneens een exemplaar wordt bewaard in het ADVN, was in 1954 niet minder lyrisch en karakteriseerde hem metaforisch als "een kerel die zelf een monument is". Na de dynamitering van de IJzertoren in 1946 werden de sculpturen in 1950 ingewerkt in de Paxpoort, die met puin ervan op dezelfde site werd gebouwd. Ondertussen had Aubroeck, als oud-strijder uit de Eerste Wereldoorlog en houder van het IJzerkruis met palm en het Vuurkruis, in 1938 het ruiterstandbeeld van koning Albert I (1875-1934) en de flankerende bas-reliëfs van het monument voor de Belgische vorst in Nieuwpoort gereali-seerd.

In België werd in 1934 de militaire onderscheiding Vuurkruis ingesteld en werd een Vuurkaart uitgereikt aan iedereen die tijdens de Eerste Wereldoorlog 32 maanden aan het IJzerfront had verbleven. [ADVN, AC872]

Een beeld voor de Gentse 'Boekentoren'

Eind 1943 kreeg Aubroeck de opdracht om een beeld te maken voor de binnenkoer van de door architect en emeritus hoogleraar Henry Van de Velde (1863-1957) ontworpen bibliotheek van de Gentse universiteit ('de Boekentoren'). Van de Velde had Aubroeck en zijn werk leren kennen en appreciëren als lid van de jury die zijn ontwerpen van de beelden voor de IJzertoren bekroonde. Na allerhande discussies over de precieze vorm en het te gebruiken materiaal werd de opdracht in oktober 1945 en nogmaals in juni 1947 bevestigd. Uit een brief van 6 juli 1950 van het ministerie van Openbare Werken aan Aubroeck blijkt dat het beeld van een geknielde vrouw, dat uiteindelijk de titel *'De runenleesster'* meekreeg, toen klaar was om vanuit het atelier van de beeldhouwer in Temse te worden getransporteerd naar Gent. Later dat jaar kreeg het daar zijn plaats in het midden van het binnenplein van de centrale bibliotheek van de universiteit. *"Een waterpartij bevond zich in het midden van de koer, die in 1950 tot kunstwerk werd verheven nadat 'De runenleesster' van Karel Aubroeck er geplaatst werd"*, zo concludeerde historicus Ruben Mantels in zijn boek *Torens van boeken. Universiteitsbibliotheek Gent 1797-2020* (2020).

Karel Aubroeck bij de beelden die hij maakte voor de oorspronkelijke IJzertoren, links en midden in zijn atelier in Temse en rechts bij de plaatsing in Diksmuide. [ADV, VFFY58/93, 58/100 en 58/165]

De bekroning na zeven moeilijke jaren van dit project werd helaas overschaduwd door het overlijden van Aubroecks echtgenote op 9 december 1950. Ondertussen was Aubroeck door het Krijsgerecht buiten vervolging gesteld, nadat hij van september tot december 1944 geïnterneerd was geweest in het hechteniskamp van Lokeren. Van de Velde verhuisde in 1947 naar Zwitserland, nadat hij was beschuldigd van collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Opnieuw de IJzertoren

De afwerking van het Gentse beeld vormde mee de aanzet van de pogingen van Aubroeck om zich na de Tweede Wereldoorlog te herpositioneren als beeldhouwer. Zo meldde hij zich in 1950-1952 als kandidaat om beelden te maken voor het heropgebouwde casino-kursaal van Oostende, dat in mei 1940 was vernield bij een bombardement. Dat leidde echter niet tot enig resultaat. Vervolgens drukte hij op 13 januari 1953 in een brief aan de Limburgse christendemocratische provinciegouverneur Louis Roppe (1914-

Temse, 18 July 1951.

Mijnheer,

Ik wil niet ver uitweiden over het ontwerp van de 350 m. hoge IJzertoren – het is en blijft knap ingenieurswerk – maar sedert de ingenieurs gekomen zijn met hun spaakkracht is de "schoonheid" op de vlucht, en onvriendbaar geworden.

Want veel belangstelling is er niet aan verbonden dan sensatie, dat betonnen geraamte blijft trouwens hel en ledig van geest en van inhoud. Wij zouden de Amerikanen de loef kunnen afsteken met onze nieuwe kinderkop op een wervelkolom, als nieuwste vijfde wereldwonder, wanneer zij hun licht hier komen opsteken. Maar dat men ze eens laat rondtoeren naar Woumen, Lissewege, Damme, Veurne, ter Doest, enz... enz... En als hun verstand vatbaar is voor ook nog wat voorlichting van ons, dat zij dan die stenen gedaanten eens aanschouwen "onzer Nederlandse baksteen architectuur" uit de 13e eeuw, wat hier ontstaan was rond die toenmalige wereldhaven. En dat al de buildings van New-York en Chicago in het zand moeten bijten, en nog niet eenmaal de tenen raken van deze maar amper 50 à 60 m. hoge torens, machtige, bonkige massa's die daar onwankelbaar, groots en statig voor hun opdagen. Sensationeel zijn ze niet, ze staan er trouwens al 7 eeuwen, ze dragen alleen de oude cultuur over van een Volk dat zonder hun reeds laag zou weggeveegd zijn, ze staan als wachters boven de lage vlakte van hun geheiligde grond, niet niet hemelreikend, ze zijn te diep geworteld daartoe, hun mi- lichamen zitten geprangd in de frijton, gekneld tussen de ste- en ze rusten zoals alle grote bouwkunst, alleen op draag- en kracht.

Het zijn stenen gestalten, reusachtige monolieten, ze duwen U uit voor het ontzag dat er van uitgaat, want ze trotseren de Monumentale schoonheid, monumentale grootheid, gelijk hun nog broeders, die ook de vlakte en de woestijnen trotseren van E- en Assyrië.

1982) de wens uit een beeld te kunnen plaatsen in het in opbouw zijnde Openluchtmuseum Bokrijk in Genk. Aubroeck ventileerde in dat schrijven ook zijn ongenoegen en onbegrip over "die 'avant-gardes'-heren met hun nieuwe existentialistische cultuur", wiens "begrensdde poort" men "niet mag binnen treden, zelfs niet als gewoon exposant". Hij hoopte "dat wanneer er een openluchtmuseum wordt opgericht, dat zal zijn een

gemeengoed van ons Vlaams volk en de weerspiegeling van zijn eigen kunstleven". Ook hier viste hij evenwel achter het net. Ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag werd in 1954 een geïllustreerde brochure, getiteld *Aubroeck*, over hem uitgebracht, met korte bijdragen van bevriende kunstcritici.

Ondertussen had Aubroeck zich gemengd in de discussies over de bouw van een nieuwe IJzertoren, waarvan de eerste paal werd ingeheld in 1951 en de eerste steen het daaropvolgende jaar werd gemetseld. De nieuwe toren was met zijn 84 meter 34 meter hoger dan de vorige en werd – conform de (technologische) geest van de tijd – opgetrokken in beton. In een brief van 18 juli 1951 aan een niet nader genoemde 'Mijnheer' kantte Aubroeck zich tegen die optie en stelde voor dat "men bouwe lijk onze voorvaderen en dat men de IJzertoren herbouwe zoals hij geweest is, opdat het puin dat in zijn schaduw ligt het zijne blijft en niet verkracht wordt." "Geen hogere schoonheid kan aan zijn uiterlijke vorm gegeven worden. Te hoog bouwen kan veel van de architectonische waarde doen verloren gaan", zo oordeelde de beeldhouwer. Hij pleitte voor esthetische harmonie met de kerktorens

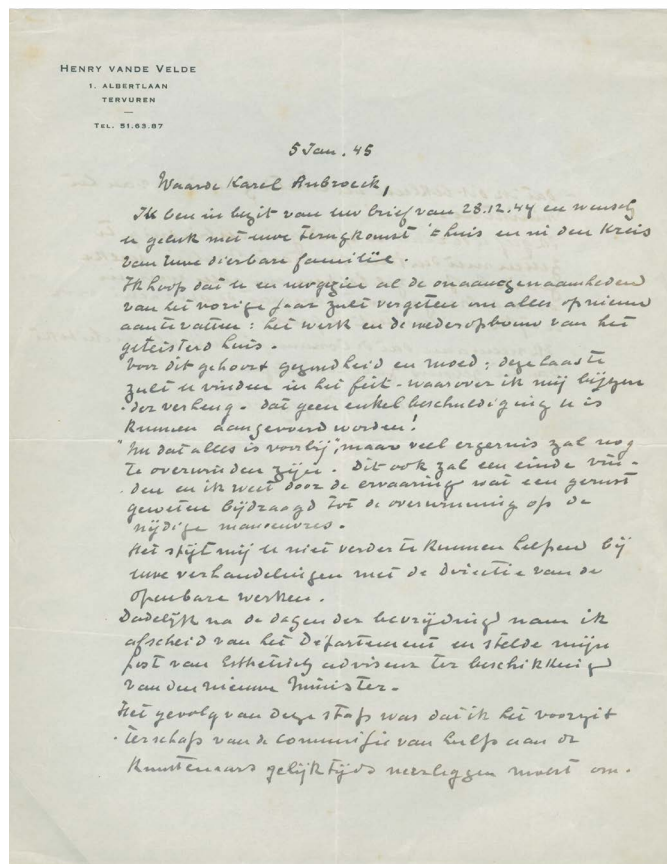
(uit de middeleeuwen), die het toenmalige landschap (in Vlaanderen) nog in belangrijke mate domineerden: "Die torens zijn onze trots, ze zijn vereeuwigd met ons verleden, ze zijn ons erfdeel, ze zijn de geest van Vlaanderen, eeuwen heeft de

Linksboven: Aubroeck mengde zich bij het begin van de jaren 1950 in de discussie over het al dan niet en in welke vorm bouwen van een nieuwe IJzertoren. [ADVN, AC872]

Linksonder: Het beeld 'De runenleesster' op de binnenkoer van de Gentse universiteitsbibliotheek. [Archief Universiteit Gent, © UGent, foto Hilde Christiaens]

storm erop gebeukt, zoals op zijn Volk, maar beiden hebben weerstaan". Aubroeck's suggesties werden beluisterd, maar niet gehonoreerd. Hij werd weliswaar gerespecteerd als vakbekwame ambachtsman en geïnspireerde, zij het eerder klassieke, artiest. Als late vijftiger was hij evenwel niet meer echt mee met hoe in artistieke en andere middens van jongere generaties werd gedacht en gewerkt. Een combinatie van persoonlijke en kunstzinnige frustraties leidde ertoe dat hij zich veel- eer afzette tegen de naoorlogse vernieuwende tendensen, en in het bijzonder tegen de abstractie, die na 1945 haar definitieve doorbraak beleefde. Met expliciete referenties aan het geheroïseerde verleden van Vlaanderen manifesteerde hij zich nadrukkelijk als flamingant.

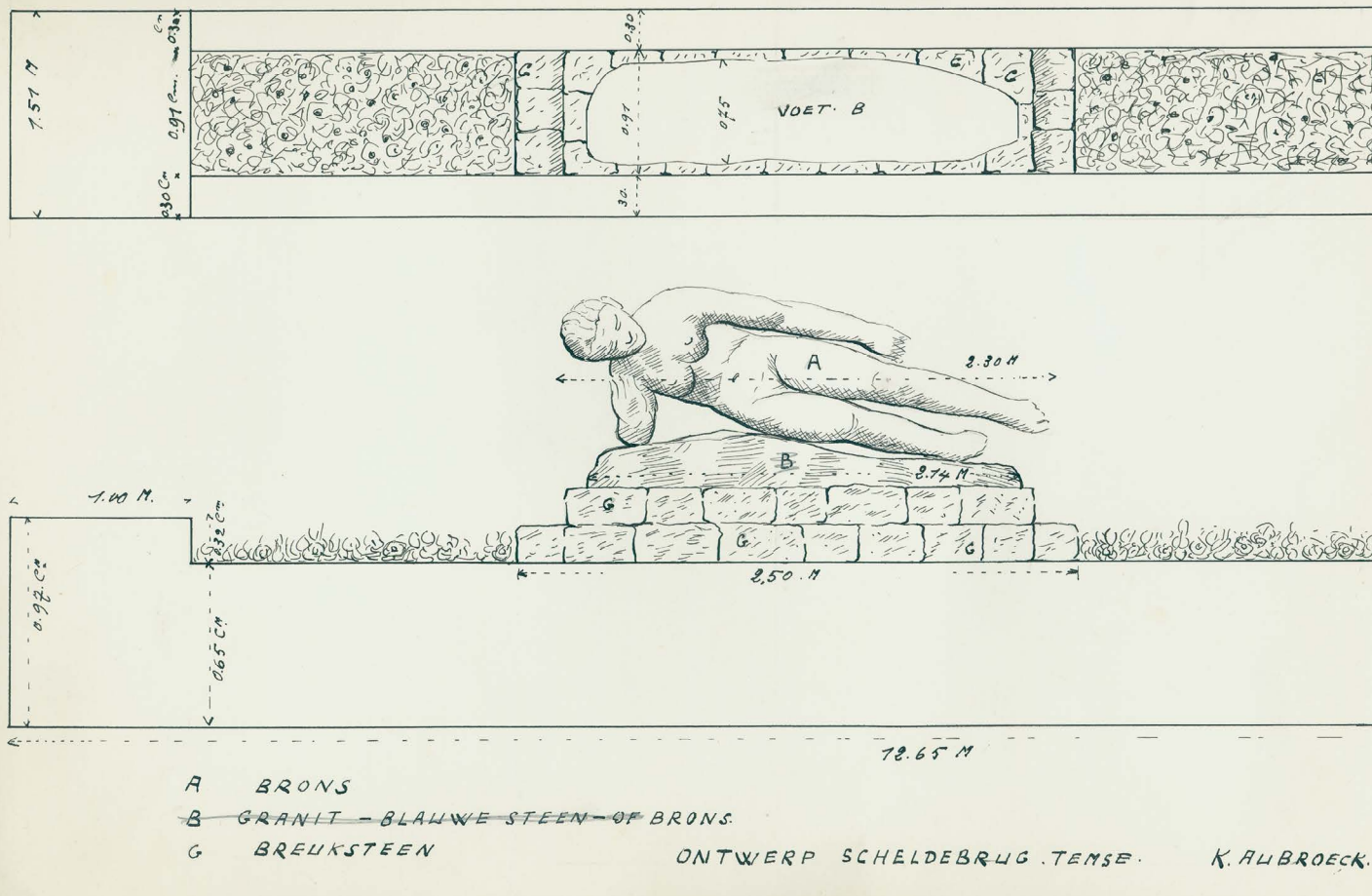

Beelden aan de Scheldebrug in Temse

Aubroeck, die begin 1955 was hertrouwd, genoot in de jaren 1950 publiekssucces met individuele en groepstentoonstellingen op diverse plaatsen in Vlaanderen en Brussel en kreeg bovendien officiële erkenning als corresponderend (1955) en werkend (1958) lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België in Brussel, waarvan hij vanaf 1963 het voorzitterschap op zich nam. Datzelfde jaar werd zijn ontwerp voor de restauratie van de historische beelden aan het stadhuis van Brugge na veel palaveren uiteindelijk niet weerhouden, maar werd hij wel betaald voor het al gepresteerde werk.

Bij de brug over de Schelde in zijn woonplaats Temse werden op initiatief van het ministerie van Openbare Werken respectievelijk in 1958 en 1964 twee vrouwelijke naaktbeelden van de hand van Aubroeck geplaatst, die deze waterloop symboliseren. Op de publieke commotie die over deze vermeende obsceniteit in het publieke domein vooral vanuit katholieke hoek was ontstaan, reageerde de uit een vrijzinnig en liberaal milieu afkomstige Aubroeck in een brief aan de christendemocratische burgemeester van Temse op 28 juni 1961 laconiek als volgt: "De grote massa zit nu volgepropt met de ronde van Frankrijk en binnen een maand zijn zij er al aan gewend". Ter compensatie vervaardigde hij – "om tegemoet te komen aan het gemeentebestuur" – een beeld van Sint-Amelberga, de patrones van Temse, dat een plaats kreeg in een park vlakbij de Scheldebrug en de twee beelden. De bui waaide over, maar dat verhinderde niet dat Aubroeck er in een brief van 8 januari 1972 aan advocaat en schepen namens de Christelijke Volkspartij (CVP) in Sint-Niklaas Willem Melis (1907-1984) nog eens verontwaardigd aan herinnerde. Deze voormalige dinaso en oud-hoofdredacteur van de krant *De Standaard* had hem kort voordien – een decennium en meer na de plaatsing! – op een vernissage zijn onvrede overgemaakt omtrent de naaktheid van de twee symbolistische Scheldebeelden. Dat diens oom Paul Maurice Orban (1889-1977),

Brief van Henry Van de Velde aan Karel Aubroeck, kort nadat de beeldhouwer eind 1944 was ontslagen uit het hechteniskamp van Lokeren. [ADVN, AC872]

senator namens de CVP en hoogleraar aan de rechtsfaculteit van de Gentse universiteit, in 1962 over de beelden aan de Scheldebrug had geïnterpelleerd in het parlement (!), was Aubroeck begrijpelijkerwijze niet vergeten.

Aubroeck was een goede bekende van zijn eveneens in Temse geboren en opgegroeide generatiegenoot Clemens De Landtsheer (1894-1984), die van 1924 tot 1960 secretaris was van het IJzerbedevaartcomité, met een onderbreking tussen 1944 en 1948 omwille van internering en gevangenschap wegens collaboratie. Zijn in 1991 postuum door het gemeentebestuur van Temse uitgegeven memoires *Een leven tussen kunst en natuur* droeg de beeldhouwer aan hem op. Vanaf de viering van zijn 80ste verjaardag, weliswaar een jaar na datum in 1975, werd Aubroeck in deze gemeente aan de Schelde met tentoonstellingen en andere initiatieven meermaals officieel gehuldigd en geëerd. [Nico Van Campenhout]

Ontwerptekening van Karel Aubroeck voor één van de twee beelden die de Schelde symboliseren aan de brug over deze stroom in zijn geboortedorp Temse. [ADV N, AC872]

Tenzij anders vermeld, zijn alle citaten in deze bijdrage afkomstig uit documenten uit het archief van Karel Aubroeck.

Beeldhouwrestaurateur Jeroen Boel uit Sint-Niklaas werkt aan een oevrecatalogus van Aubroeck. De voorlopige resultaten van dat project staan te lezen op zijn website (jeroenboel.wixsite.com).

Bronnen bij deze bijdrage:

BE ADVN AC872 Archief Karel Aubroeck; R. Mantels, *Torens van boeken. Universiteitsbibliotheek Gent 1797-2020*, Lichtervelde, 2020 ; F. Van Campenhout, Karel Aubroeck, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 2022, kol. 28-39; K. De Boodt, *Aubroeck, Karel*, 2024 op: <https://encyclopedie-vlaamsebeweging.be/nl/aubroeck-karel>.

OPEN MONUMENTENDAG 2024

Op zondag 8 september is het weer zo ver en zwaait het ADVN samen met meer dan 800 monumenten in Vlaanderen zijn deuren open voor de Open Monumentendag. Het is de 36ste editie van dit grote culturele eendagsevenement. Onder de noemer “en route!” organiseert het ADVN die dag drie gegidste rondleidingen in zijn gebouw. Bezoekers krijgen dan de kans om een blik te werpen op de binnenkant van dit unieke historische

schoolpand dat werd ontworpen in 1879 door stadsarchitect Pieter Dens. Tijdens de rondleiding vertelt de gids de boeiende geschiedenis van deze negentiende-eeuwse stadsschool. Wat ooit begon als de ‘École moyenne de desdemoiselles’ – een Franstalige en betalende bevorderingsschool voor een selecte groep uit de *bonne bourgeoisie* van Antwerpen – groeide geleidelijk aan uit tot een Nederlandstalige reguliere stadsschool

gekend onder de benaming ‘de SOMr’ of ‘het Stedelijk Onderwijs voor Meisjes nr. 1’. De omschakeling van Franstalig stadsonderwijs naar in eerste instantie tweetalig onderwijs en nadien trapsgewijs naar volledig Nederlandstalig onderwijs duurde in Antwerpen meer dan 35 jaar (1932-1968). Deze en nog heel wat andere interessante weetjes ontdekt u tijdens de wandeling. [Sophie Gyselinck]

Praktische informatie:

Zondag 8 september
van 10u tot 17u

De hele dag door:
vrij bezoek aan de binnentuin &
gratis parcours voor kinderen (-12 jaar).

Drie rondleidingen doorheen het gebouw:
om 11u, 13u en 15u.

Inschrijven voor de rondleiding kan langs
publiekswerking@advn.be
met vermelding van het aantal personen.

Bent u reeds nieuwsgierig?
In de digitale expo ‘De Jufferschool’
op onze website vindt u alvast
enkele korte stukjes geschiedenis
en diverse getuigenissen
van oud-leerlingen:
<https://expo.advn.be/de-jufferschool>

EEN SELECTIE UIT DE AANWINSTEN (JANUARI - JUNI 2023)

Werkingsarchief (1999-2023).

BE ADVN AC4 ARCHIEF VLAAMSE VOLKSBEWEGING (VVB) (1)

Werkingsarchief (2004-2022).

BE ADVN AC7 ARCHIEF VERENIGING VAN VLAAMSE LEERKRACHTEN (VVL)

Stukken over de Vlaams Culturele Kring Lokeren en over de Nieuw-Vlaams Alliantie (N-VA) Lokeren (2000-2021).

BE ADVN AC36 ARCHIEF REINOUD D'HAESE

Briefwisseling, teksten van toespraken, stukken van de Vlaamse Liga tegen Kanker en het Socio-cultureel Fonds Vic Anciaux (1956-2022).

BE ADVN AC118 ARCHIEF VIC ANCIAUX (2)

2

Werkingsarchief (1985-2022).

BE ADVN AC272 ARCHIEF CULTUURLAB VLAANDEREN

Een collectie boeken uit de bibliotheek van Martha Vande Walle.

BE ADVN AC387 ARCHIEF MARTHA VANDE WALLE (3)

Dossiers over de Christelijke Volkspartij (CVP) arrondissement Brussel, de Vlaamse Democraten (VD), het Democratisch Aktiekomitee Vlaanderen (DAK), het Vlaams Progressief Alternatief (VPA) en het Vlaams Democratisch Appel, met redactiestukken van de tijdschriften *De Nieuwe* en *Richting* (1950-2020).

BE ADVN AC214 ARCHIEF ROGER BOURGEOIS (4)

1

Verslagen en financiële stukken (1961-1962).

BE ADVN AC774 ARCHIEF VLAAMS NATIONAAL JEUGDVERBOND (VNJ) AFDELING GENT

Werkingsarchief van UNPO, belangenvereniging voor zelfbeschikkingsrecht van minderheden, met een collectie boeken (2005-2023).

BE ADVN AC954 ARCHIEF UNREPRESENTED NATIONS AND PEOPLES ORGANIZATION (UNPO)

Dossiers inzake het 'Decreet Suykerbuyk' inzake de sociale gevolgen van de repressie (1984-2002).

BE ADVN AC993 ARCHIEF HERMAN SUYKERBUYK

Foto's over de Pacificatielezingen in Gent en de opvoering van 'Ulenspiegel De Geus' door het Ballet van Vlaanderen (1981-1988).

BE ADVN AC1100 ARCHIEF LODE VERHAEGEN (5)

Stukken over de Marnixring (MR) afdeling Gent 'Corneel Heymans' (2002-2014).

BE ADVN AC1168 ARCHIEF MATTHIAS STORME

Stukken over de activiteiten van het Sint-Arnoutvendel (1946-1950).

BE ADVN AC1199 ARCHIEF ALEXANDER STRYCKERS

Werkingsarchief (1979-2005).

BE ADVN AC1240 ARCHIEF MARNIXRING (MR) AFDELING VILVOORDE - GRIMBERGEN 'ZENNEDAL'

Dossier inzake de activiteiten van de ABN-Vereniging Gevaert (1983-2010).

BE ADVN AC1245 ARCHIEF ABN-VERENIGING GEVAERT

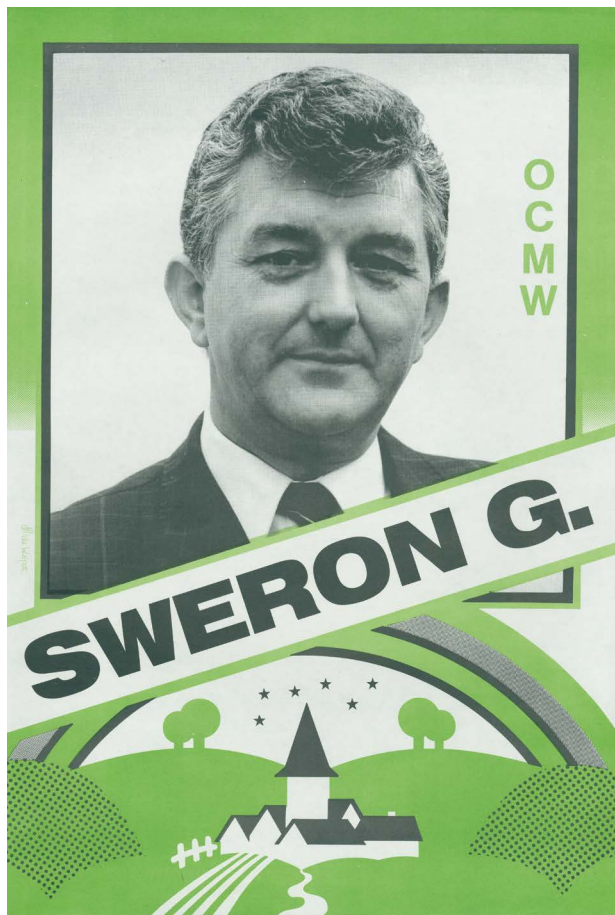
Stukken over het culturele leven in Voeren o.m. over de culturele raad, het culturele centrum Veltmanshuis en VVV De Voerstreek, met stukken over het politieke beleid en de overlegcomités in Voeren.

BE ADVN AC1318 ARCHIEF GUIDO SWERON (6)

3

4

Stukken over Vlaams-nationale verenigingen in Frans-Vlaanderen waaronder het Werk der Vlamingen voor de Noorder Departementen, de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, het Komitee Frans-Vlaanderen, de Orde van de Prince en het Davidsfonds (1953-2021).

BE ADVN AC1319 ARCHIEF GIJS VANRYCKEGHEM

Werkingsarchief (1965-2015).

BE ADVN AC1320 ARCHIEF WERKGROEP DE NEDERLANDEN

5

6

7

Briefwisseling als IJzerfrontsoldaat en naoorlogse correspondentie (1917-1923).
BE ADVN AC1321 ARCHIEF JÉRÔME EN JOËL PARMENTIER

Briefwisseling en notities van Alberic, Roeland en Kamiel Lanoote tijdens WO II en een collectie foto's over de uitvaart van NSJV-gouwleider Roeland Lanoote (1943-1945).
BE ADVN AC1322 ARCHIEF FAMILIE LANOOTE (7)

Werkingsarchief van ICEC dat verschillende onafhankelijkheidsbewegingen in Europa overkoepelt (2011-2023).
BE ADVN AC1325 ARCHIEF INTERNATIONAL COMMISSION OF EUROPEAN CITIZENS (ICEC)

Documentatie verzameld voor de samenstelling van de *Bibliografie van de Vlaamse Taalstrijd* (BVTs) door Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

(KANTL) (1883-1913).

BE ADVN AC1328 ARCHIEF BIBLIO-
GRAFIE VAN DE VLAAMSE TAALSTRIJD
(BVTs)

Werkingsarchief met een collectie foto's
van de activiteiten (1985-2021).

BE ADVN AC1330 ARCHIEF VLAAMSE
ACTIEVE SENIOREN (VL@S) AFDELING
SCHOTEN

Briefwisseling van kunstenaar-beeld-
houwer Georges Vandemoortele, met
schetsen en foto's van zijn werk (1920-
1990).

BE ADVN AC1334 ARCHIEF GEORGES
VANDEMOORTELE (8)

Stukken uit het Kamp van Lokeren
tijdens André Logghe zijn internering
(1944-1945).

BE ADVN AC1335 ARCHIEF ANDRÉ
LOGGHE

[Sommige archieven bevinden zich
nog in de verwerkingsfase en zijn niet
onmiddellijk raadpleegbaar] [\[Rita Verelst\]](#)

WT | TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VLAAMSE BEWEGING

Inhoud 2024/2

VOORWOORD

Bruno De Wever, Ontslagen activistische stadsambtenaren en de uitgaven van het verzameld werk van Hendrik Conscience: verstoorde carrières en big business

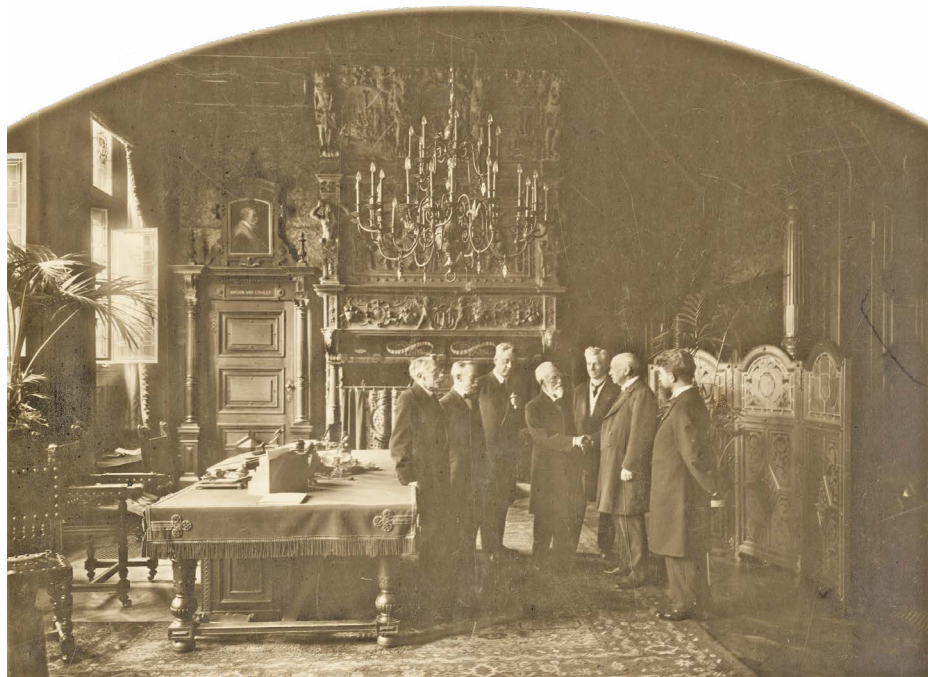
BIJDRAGEN

Bert Govaerts, *Grote Schoonmaak op het Schoon Verdiep? De zuivering van de Antwerpse stadsadministratie na de Eerste Wereldoorlog*

ERFGOED

Johan Vanhecke, *Aan het graf heeft men geen vijanden. De edities van de Volledige Werken van Hendrik Conscience*

NIEUWE UITGAVEN

Jaarlijkse NISE-conferentie dook dit jaar dieper in de geschiedenis van het toerisme

Op 15 en 16 mei vond in Vilnius de jaarlijkse conferentie van NISE (National and Intermediary Structures in Europe) plaats. Het thema van dit jaar bouwde voort op het onderzoek dat de laatste jaren door het ADVN over de Vlaamse Toeristenbond was gevoerd, en zette de relatie tussen nationalisme, (nationale) identiteitsvorming en

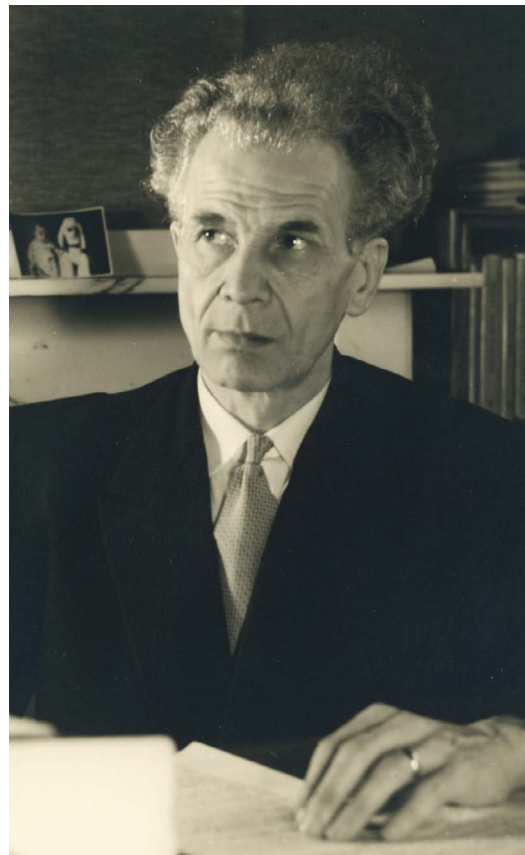
toerisme in Europa centraal. Dankzij twee keynote sprekers – met onder meer prof. dr. Eric Zuelow, die transnationaal onderzoek voert naar toerisme in Europa – en vier sessies die verschillende aspecten of thema's in verband met toerisme onderzochten, werd de relatie tussen nationalisme en toerisme vanuit verscheidene perspectieven en innovatieve invalshoeken benaderd. Een deel van de resultaten zal in 2024 & 2025 gepubliceerd worden in het wetenschappelijke peer-reviewed tijdschrift van NISE, *Studies on National Movements* (<https://openjournals.ugent.be/snm/>). [Redactie]

JAN MELIS, UITGEVER EN TAALMINNAAR, TER NAGEDACHTENIS

Er is in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* (DEVB) geen apart lemma gewijd aan hem, er is nog maar weinig sprake van hem. Toch heeft de uit Beringen afkomstige Jan Melis (1902-1974) een zekere rol gespeeld binnen de Vlaamse cultuurgemeenschap. Dat deed hij als dichter en als uitgever. Op 21 juni is het precies een halve eeuw geleden dat hij na een langdurige ziekte overleed.

De rijzige man met de wapperende grijze haren bekommerde zich tot aan zijn levenseinde om de Vlaamse jeugdliteratuur. Zelf was hij in 1926 gedebuteerd met *Rythmen en melodieën* (uitgeverij Créoen, Brussel) en bleef hij tot 1949 poëziebundels publiceren. Zijn verzen worden gerekend tot "een traditionele, soms weemoedige, maar vooral naar binnen gekeerde poëzie".¹

In 1944 verloor hij zijn baan bij het Limburgse provinciebestuur na arrestatie op verdenking van collaboratie. Hij had mee in de beheerraad van het partijweekblad *De Toekomst* van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) gouw Limburg gezeten.² In ieder geval bleef Jan Melis niet bij de pakken zitten. Hij richtte in 1949 in zijn woonplaats Borgerhout de éénmansuitgeverij 't Fonteintje op die zich toespitste op het uitgeven van jeugdverhalen en kinderboeken. Tot het fonds behoorden auteurs als Albe (pseudoniem van Renaat Anton Joostens), Frank Blauwers, Gaston Van Camp en zijn eigen dochter Godelieve Melis. Zelf schreef Jan Melis in die jaren een vijftiental jeugdboeken. 't Fonteintje werd in 1962 overgenomen door de Hasseltse uitgeverij Heideveld van de kunstzinnige Lou Nagels (1923-2003), maar werd als eigen imprint verder geleid door Melis tot een jaar voor zijn overlijden.

Zelf genoot ik ook de eer enkele jeugdverhalen te kunnen publiceren bij hem. Jan Melis was een toegewijde uitgever. Hij las alles na, corrigeerde waar nodig en gaf tips voor een beter en helderder taalgebruik. Hij behoorde immers tot die generatie die het correcte schrijven en spreken van de Nederlandse taal hoog in het vaandel voerde. Hij leerde de jonge knaap die ondergetekende toen nog was om het juiste woord op de juiste plaats te bezigen. Het waren de dagen van het televisieprogramma *'Hier spreekt men Nederlands'* met taaltips van de neerlandici Joos Florquin, Fons Fraeters en Annie Van Avermaet, van het radioprogramma *'Voor wie haar soms geweld aandoet'* van Marc Galle, en op school van een lijst met in de ene

kolom typisch Vlaamse woorden en uitdrukkingen en in de andere kolom de na te volgen ABN-versie ervan, bijvoorbeeld 'hof' versus 'tuin'.

Jan Melis bracht dat allemaal in de praktijk: zoveel waarde hechtte hij aan een goede woordkeuze en aan een onbespelijk uitspraak. De taalminnaar in hem trad naar buiten als een volleurde leermeester van het mooi geschreven en gesproken Nederlands. Met zijn uitgeversfonds bracht hij vele Vlaamse kinderen ook de liefde voor het lezen bij. De stand van zijn uitgeverij was een vaste waarde op de boekenbeurs in Antwerpen. Jan Melis was dat zelf ook, als mens, als uitgever, als schatbewaarder van het Nederlands.

Dirk Rochtus | voorzitter van het ADVN

(1) https://www.dbnl.org/tekst/bork-001schr01_01/bork001schr01_01_0751.php

(2) <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/de-toekomst-1941-1944>

ADV

ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN